

מגד ירחיים

160

טבת תשע"ג

עלון חודשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל

על משנת הראי"ה

"בתחית שפת קודש תנוב דעת אלוקים ואך בדעת אלוקים תמצא השפה נשמתה".

מגד ירחיים-טבת תרע"ב, מאמרי ראי"ה ח"ב עמ' תק.

לחבר את המציאות כולה כלליה ופרטיה לאלוקות: "העסק האידיאלי להרחבת דרכי ד', מצד אור החיים, ההתאמה וההשוויה הנצחית שמוצאת בקרבה האומה כולה אליהם, הוא מפנה מקום לתביעה תמידית של דעת אלהים, ולהתעוררות גבורה לאומית למטרה הנצחית שלה, "דוד מלך ישראל חי וקיים", "יעש דוד שם דעביד שמא קדישא דקוב"ה". המטרה שהיא מתאחדת עם החיים הכלליים לא תעשה את עסקה עראי, לא תשים את היחש האלהי לאיזה מקצוע מיוחד שבחקירה. "כי לא דבר ריק הוא מכאן", "כי הוא חיך", ונחלת יעקב היא בלא מצרים" (מאמר דעת אלוקים, עקבי הצאן עמ' קל"ג). תפקידו של עם ישראל בעולם להרחיב ולגלות את דרכי ה', בתוך העם קיים רצון עז למלא תפקיד זה. דוד מלך ישראל בחייו מימש ייעוד זה, שהוא נמצא במרכז שאיפותיו של עם ישראל. דוד גילה את שם ה' בעולם. דוד חיבר רוח וחומר, הוא היה "נעים זמירות ישראל" חיבר את רוב מזמורי תהלים ובנוסף היה מלך ישראל, נלחם את מלחמות ישראל וביסס את מלכות ישראל. השפה העברית, לשון הקודש המגיעה לכל חלקי החיים אמורה להעצים שאיפה זו, ושאיפה זו תחשוף את נשמתה של השפה הקדושה. "השפה, מתוך שהיא נובעת מרוח האמה, פועלת היא להטביע יפה את חותם האמה על-ידי התגברותה ושלטונה בחיים ובספרות" (אורות ישראל שם).

קיימת מסורת (ט"ז או"ח תק"פ א') שבתאריך ט' טבת מת עזרא הסופר. עזרא עלה מבבל בתחילת ימי בית שני, ותפקידו היה לחזק את העם היושב בציון במישור הרוחני. עולי בבל היו חלשים בשמירת תורה ומצוות, ובנוסף היו טרודים בבעיות קיומיות עקב הקשיים שהיו בארץ. עזרא הגיע על מנת לחזק את מעמדה של התורה בחיי העולים שהגיעו מבבל. במסגרת תפקידו, עזרא שינה את הכתב. בבית ראשון היו כותבים בכתב עברי קדום ועזרא שינה לכתב אשורי, זה הכתב שבו אנו משתמשים. מטרת השינוי הייתה להנגיש את התורה להמוני העם שהכירו את הכתב האשורי, וכך יכלו ללמוד תורה בקלות. דמותו של עזרא מחייבת אותנו לחזק את הקשר למהות המיוחדת שלנו שהכתב האשורי שהפך להיות כתב יהודי והשפה הם הכלים שבתוכם חבויה נשמת האומה. במיוחד בתקופתנו שזכינו לתחיית השפה העברית ולשימוש בכתב האשורי שכיום כולם מכירים אותו כעברי, שומה עלינו לנסות ולגלות נשמתם שהיא נשמת קודש.

הרב בניהו ברנר

ראש בית מדרש במכללה האקדמית צפת

הרב בפתגם חודש טבת עוסק בתחיית השפה העברית, תחייה שהתרחשה בתקופתו. בתאריך ח' בטבת, בימי תלמי המלך, תרגמו שבעים זקנים מירושלים את התורה ליוונית בפקודתו של תלמי. הם ירדו לאלכסנדריה שבמצרים, כל אחד תרגם לבדו ובכל זאת התרגום היה זהה, הם שינו את המשמעות הרגילה של מספר מילים על מנת שלא לעורר את חמתו של תלמי. רצונו של תלמי בתרגום זה נבע כנראה מניסיון לשלב בין התרבות היהודית לתרבות ההלניסטית. וחכמי ארץ ישראל לא ראו זאת בעין יפה. אירוע זה של תרגום התורה ליוונית משמש אות אזהרה מפני השפעות זרות מאומות העולם על ישראל (גמרא מגילה ט, טור אורח חיים סימן תק"פ). תחיית השפה העברית בדורנו הוא אירוע מכונן המחזיר את עם ישראל לתרבותו המקורית. שפה היא בסיס התרבות ובתוכה טמונה התרבות. השפה העברית הייתה שנים רבות, שפה שמדוברת בבתי כנסת ובתי מדרש ולא הייתה שפה שימושית בחיי היום-יום. בימינו מיליוני יהודים ואפילו שאינם יהודים חיים ומדברים בשפה זו.

"כל לשון נובע מהשקפה מיוחדת על המציאות. השקפה של קדש על המציאות כלה היא ההשקפה הישראלית, וזאת ההשקפה המיוחדת חוללה את הלשון העברית, שהיא באמת השפה הקדושה" (אורות ישראל קס"ד), הלשון מוציאה מהכוח אל הפועל את המחשבות, ההסתכלות על המציאות מתבטאת על ידי הלשון. עם ישראל מתבונן על המציאות בהשקפה של קדושה ולכן הלשון העברית היא שפת הקודש. הקירבה אל הקודש מאדירה את ערך השפה, האומה אוהבת את שפתה, השפה ברורה ומדויקת. ככל שמתרחקים מהקדושה, השפה עלולה להיות שנואה, והיא הופכת להיות עילגת ולא ברורה: "הרחוק מההשקפה הקדושה נוטל את זיו השפה, ואף-על-פי שטיפו הקפות רבות לחבב אותה, מפני כמה טעמים, שגורמים הגונים, מכל-מקום בתוך המגמה של החיים, הפונים אחור למגמת ההשקפה המלאה קדש, מסתתרת שם שגמה לרוח השפה, המלא את כל מהותה. על-כן השפה תהיה ברוכה רק באותה המידה שיקרא בעולם בשם ד" (שם). השפה בפי האומה מגלה את ערכה של האומה.

קיים גם מהלך הפוך, תחיית השפה עשויה לחבר את האומה לקדושה, כיוון שבתוך השפה טמונים מושגי קודש, עם שידבר בשפת הקודש ייחשף לקדושה, שהיא נשמת השפה. "בתחיית שפת קודש תנוב דעת אלוהים", דעת אלוקים הוא השאיפה

המבדיל בין קודש לחול - בספרות בתיאטרון ובקולנוע

ואכן כוחו של עם ישראל בשני המושגים הן ביצירת עצם הקודש, והן בחיי חול שיש בהם קדושה. אלא שחשוב לעמוד על ההבדל המהותי בין שני ערכים חשובים אלה. כי על אף חשיבות שניהם, אסור לטשטש את ההבחנה ביניהם. על סכנת טשטוש המושגים ננסה לעמוד מתוך התייחסות כללית לתופעות תרבותיות שונות במקומותינו.

שמענו לאחרונה על יצירות ספרותיות סביב פסוקי התורה המכונות "מדרש". והשאלה היא, האם שייך בכלל לכתוב היום יצירה כלשהי שתוכל להשתוות למדרשי חז"ל הידועים כדוגמת מדרש רבה, תנחומא ועוד?

ושאלה נוספת, העיסוק בתיאטרון ובקולנוע פרץ במחנינו, ובין אותן יצירות סרטים ומחזות המעלים בעיות שונות, והתורמים בצורה חיובית מאד לקידומן, לפעמים שומעים מאנשי רוח המגדירים עיסוק זה כ"בית מדרש". האם אכן ניתן להגדיר יצירה זו כ"בית מדרש"?

וכי תאמרו, מאי נפקא מינא כיצד נכנה את הדברים והרי בסך הכל מדובר בתופעות חיוביות, ומה הערך בקטלוג וביצירת הבחנות בין המושגים?

בספרו של הרב מ. צ. נריה זצ"ל מועדי הראי"ה (עמ' קפא, קפב) מובא בשם הרב קוק: "מקובל בעולם שהקודש והחול... שהם צוררים (מנוגדים) זה את זה. אולם האמת היא, אמת של תורה, שאין כל ניוגד בין קודש לחול... משתדלים אנו לחבר אותם ולהכניס קדושה גם בחול, אולם כשם שיש קידוש, ויש תוספת מן החול על הקודש, ומגמה של המשך השפעת הקודש על החול, כך ישנה גם הבדלה, שמגמתה למנוע את טשטוש התחומין שבין הקודש ובין החול... דווקא על ידי שמירה זו נותן הקודש חיים לחול... נצח ישראל בנוי על החיבור וההבדלה גם יחד". הרב קוק סובר, שגם במציאות אידיאלית, כאשר החול מושפע על ידי הקודש, יש לדעת, שיש הבדל מהותי בין דבר שגופו קודש לבין דבר שביסודו הוא חול, אלא שהקודש משפיע עליו לטובה.

ואם נשאל במה מתבטא ההבדל בין לימוד מדרש רבה למשל על פרשת השבוע, לבין קריאה באחד מספרי הקריאה המשובחים, שיצאו בתקופה האחרונה, שחלקם נכתבו על ידי תלמידי חכמים מובהקים.

יש לומר, שמבחינת הערך של קיום מצוות לימוד התורה קיים שוני ברור בין חיבורים שהם גופי תורה שבכתב או תורה שבעל פה (כמו מדרש רבה),

תחילתו של חודש טבת בחג החנוכה, חג המציין את נצחון תרבות ישראל על תרבות יוון. בחודש טבת חל תאריך נוסף הקשור לתרבות יוון. אולם לשם שינוי זהו תאריך של עצב ואבילות. כוונתנו לתרגום השבעים תרגום התורה ליוונית שהושלם בחודש זה. וכך נאמר בהלכות גדולות (הל' ט' באב): "בחי' בטבת נכתבה התורה יוונית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם שלוש ימים". כאשר הפייטן מפרט, בפיוט הנאמר בצום עשרה בטבת, את מה שארע לישראל בחודש זה הרי הוא אומר בין היתר: "וּמֶלֶךְ יוֹן אֶנְסִי לְכָתוּב דֵּת יִוֵּנִית". לומדים אנו מכאן על הסתייגותם המוחלטת של חכמי ישראל מהוצאתה של תורת ישראל אל רשות הרבים של חוכמת העמים.

ואכן, ארוכה וקשה מלחמתו של עם ישראל כנגד תרבות יוון, אך יחד עם זאת קיימת במסורת ישראל הערכה רבה לחוכמה זו. אדרבה השפה היוונית למשל חשיבותה גדולה, ומצאנו שחכמים נותנים לה ערך מיוחד. מהפסוק (בראשית ט, כז): "יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם" למדו חז"ל במגילה (ט, ב): "דבריו של יפת יהיו באהלי שם", כלומר יש ערך מיוחד לשפה היוונית, ולכן סבר שם רשב"ג, שניתן לכתוב את התורה בכתב יווני.

על חשיבות תרבות יוון למדנו גם מדברי הזוהר חדש (יתרו סג, ב) האומר על מלכות יוון: "דלית בכל מלכוון דאיוון קרבין לאורח מהימנותא כוותיהו", כלומר שאין בכל המלכויות קרובה ממנה לדרך האמת.

ויש לעמוד על השאלה העקרונית אם אכן יש חשיבות לתרבות יוון, מדוע נאבקו בכל הדורות בתרבות זו? מדוע גזרו שלא ילמד אדם את בנו חוכמה יוונית (סוטה מט, ב)? מדוע נאסר על בן דמא בגמרא במנחות (צט, ב) ללמוד חוכמה זו, אף שכבר הספיק ללמוד לפני כן את התורה כולה?

התייחסות לשאלה זו מצאנו מספר פעמים בדברי הראי"ה קוק זצ"ל.

החוכמה היוונית לדעתו אינה מסוגלת להתייחס אל הקדושה בחיי המעשה. "אומות העולם אינן יכולות להשיג איך נעשה הבשר מקודש... איך אור הדעת היושר והקודש חודר בכל השדחות המעשיות בעומק פנימיותן" (אורות ישראל ט, ג). תרבות יוון אינה יודעת לקדש את החומר. הקודש מנותק בתרבות זו לחלוטין מהחול.

לעומתה יודע עם ישראל, שיש דרך להפוך דברים חומריים מסוימים לחפצים קדושים (כמו כתיבת ספר תורה תפילין ומזוזות). הוא גם יודע ליצור יצירות רוח קדושות. ומאידך, חיי החול שלו מושפעים ומוקרנים מהקודש. החיים החומריים והיומיומיים של היהודי רויים באלמנטים של קדושה "בכל דרכיך דעהו". על כל צעד ושעל

מלווה היהודי במצוות והנהגות ההופכות את חייו לחיים בקדושה.

להלן קטע מתוך מאמרו של ד"ר חיים י. פלס – "הרב א.י. קוק ומאבק הפועל המזרחי על זכותו להתיישבות".

זמן קצר לאחר ייסוד הפועהמ"ז בשנת תרפ"ב, נשמעו קולות התמרמרות גדולה בקרב חברי הפועהמ"ז נגד היחס השלילי, העדר הרצון הטוב והאפלייה כלפי תוכניות ההתיישבות של הפועהמ"ז מצד ראשיהן של ההנהלה הציונית ושל מחלקת ההתיישבות. המאבק הגיע לשיאו בסתו תרצ"א: בא' חשוון של אותה שנה אישרה הנהלת הסוכנות היהודית את הצעתו של בבלי מנהל המחלקה להתיישבות, שאומצה ע"י דר' רופין, ראש המחלקה, להפסיק את כל התשלומים לשיך אבריק (שדה יעקב), מושבו הראשון של הפועהמ"ז. פירושה המעשי של החלטה זו של הסוכנות היה: חיסולה של הנקודה. בתגובה קמה סערה בקרב אוהדי הפועהמ"ז בארץ ובחו"ל. התגובה הראשונה מהרבות באה מרבה הראשי לא"י מרן הרב והרי מכתבו לפניכם.

A. I. KOOK
Chief Rabbi
of the Holy Land
Jerusalem

המכתב נא להוכיח את חתמו
182

אברהם יצחק הכהן קוק
הרב הראשי לארץ ישראל
העברי
במסגרת ירושלים חובבי

ב"ה יום כ"ח לחודש חשוון תרצ"א

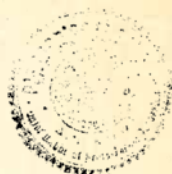
לכבוד הנהלת הסוכנות היהודית
פה.

של' רב.

אתכבד בזה להעיר את הדת כבודם, בדבר הנקודה המזרחית אשר בש"ך- אבריק, ששמעתי שישנה נסיה לבטל אותה. אני מוצא את עצמי מחויב להגיד נקודה שיושבים בה צעירים נאמנים לקדשי ד' בישראל היא צריכה להיות יקרה לנו בכפלים, סוף כל סוף חיי היהדות הטהורים מוכרחים להיות הבסיס לישובנו בעתיד, והיסוד שעליו נעמוד איתן נגד כל הקמים עלינו לרעה, ואם לעת עתה עדיין לא נתפתחו הדברים למידה זו, נצח ישראל יתנוסס בארץ אבות ורוח ד' על עמו לא יפוג והשרידים הללו, אשר לא עזבו את דגל הקודש והם נוצרי תורה ושומרי אמונים, הם ראויים להיות מאומצים מכל כחותינו הציבוריים באהבה, וקל וחומר שחלילה להרס את אשר כבר נבנה מצידם שדבר כזה יוכל לגרום התמרמרות אמיצה, שרק הרס יכול לצאת ממנה, ואנחנו כולנו רק אל הבנין של ארצנו ועמנו עיננו נשואות. על כן הנני כופל את דרישתי שלא לנגע בהנקודה הזאת רק לחזקה ולהשאירה על הצביון הדתי שהיא עומדת עליו מאז

ברגשי כבוד וברכה

הרב הראשי לארץ ישראל

מכתב זה שהתפרסם לראשונה בחוברת מורשה ט, תשל"ה, מצא דר' ח. פלס תוך כדי חיפוש מקורות לעבודת מחקרו. יהיו הדברים לע"ל ולהעלאת זכרונו שיום פטירתו חל החודש כ"ו טבת.

לבין ספרות משובחת גם כשהיא מוארת באור תורה ויראת שמים. וקיים הבדל נוסף.

כאשר עוסקים אנו בגופי תורה, צריכים אנו לדון בהם ובקשיים העולים מהם בדחילו ורחימו, ובכל דרך צריכים אנו להשתדל ולהימנע מביקורת. לעומת זאת בעוסקנו בדברי חול יש מקום רחב הרבה יותר לביקורת. אין דמיון בין דרך העיסוק בעקידת יצחק על כל הבעייתיות הקיימת בפרשה זו, או אף בפרשה דומה בדברי חז"ל כמו חנה ושבעת בניה, לבין דרך הניתוח של סיפור משובח מאת ש"י עגנון או אחד מחכמי דורנו. זהו הבדל מהותי בין חיבורים שהתקדשו בקדושת חז"ל והפכו להיות תורה, לבין חיבורים ספרותיים ואף כאלה שיש בהם אור תורה ושנכתבו מתוך יראת שמים צרופה.

ובאופן כללי צריכים אנו להבחין בין עיון תורני לבין עיון ספרותי, לכן מזכיר שם (מועדי רא"ה עמ' קפד) הרב זצ"ל, ש"יש להיזהר שלא להפוך את זה (לימוד התורה) ללימוד ספרות". כי כאשר אין הבחנה בין קודש לחול עלול להפוך לימוד התורה חס וחלילה ללימוד ספרות על כל המשתמע מכך. ובסיכום, כוחו של עם ישראל ביכולתו ליצור קדושה ולהקרין קדושה בניגוד לתרבות יוון החילונית, אלא שגם בתרבותנו המקורית והחיובית יש להבחין בין הקודש העצמי לבין החול שהקדושה משפיעה עליו. לכן, אסור לטשטש את הגבולות, ויש להבחין בין היצירה הפנימית של בית המדרש, ובין הספרות והקולנוע, שאת סף בית המדרש לא עברו. ועל אף ההבחנה הזו חשוב מאוד להדגיש שאין בדברים אלה משום שלילת הכתיבה הספרותית או שימוש בכלים תרבותיים אחרים כמו הקולנוע. אדרבה חשיבותם רבה, וכאשר מתייחסים אליהם באופן המתאים ערכם לא יסולא בפז.

הרב שלום קליין
הר חומה ירושלים

רבנו - הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

הנשמה היא תמיד מתפללת

על תפילתו המיוחדת של הרב צבי יהודה כותב הרב שוורץ בספרו בדרך התורה הגואלת עמי רע"ד:

"התפילה עם הרב בישיבה או בביתו, היתה עונג רוחני מיוחד.

כשרבנו זצ"ל היה מגיע להתפלל תפילת שחרית בישיבה היתה זו תפילה אחרת, האטמוספירה של כל הישיבה היתה שונה... היתה מיד התעלות של קדושה. הרב היה ניגש במתינות למקומו וכולו מאיר באור של שמחת התפילה והטלית והתפילין. על פניו היתה נסוכה שלווה קודש אצילית, והיתה ניכרת בהם רצינות וחרדת קודש של פגישה עם מלך מלכי המלכים הקב"ה."

פגם ביראת שמים – של מי?

סיפר הרב חנן פורת: בתפילה זכיתי לשבת מאחורי הרב צבי יהודה. לעיתים תוך כדי חזרת הש"ץ, היינו מספר בחורים משוחחים ב"לימוד", או בדברים אחרים השתדלנו שלא להרבות בדברים, אבל מדי פעם היינו חוטאים בזה. הרב הקפיד על כך וכמה פעמים הזכיר לנו את הגמרא בברכות "כרום זלות לבני אדם" – דברים שעומדים ברומם של עולם, ובני אדם מזלזלים בהן", באומרו כי אחד מדברים אלה, הוא הדיבור בזמן התפילה.

פעם אחת, לאחר שהעיר לנו, ראה אותי עם עוד שני בחורים מחליפים כמה מילים בעת התפילה, הוא נעץ בנו מבטו. בדרך כלל, בסיום התפילה היה מברכנו לשלום, ומתעניין בשלומנו, אך הפעם שינה ממנהגו, ובסיימו את התפילה, עלה מיד לספריה לחלוץ את התפילין, הבנו שאינו מברכנו לשלום, משום שהקפיד על שדיברנו בעת התפילה. משמיע ישועה עמי 438

ליבי ובשרי ירננו לא-ל חי

סיפר הרב ישי באב"ד: באחת השבתות, כשהרב צבי יהודה היה מאושפז בבית חולים, הייתי אצלו עם חבר נוסף. רצינו לשמחו, ושרנו זמירות שבת. חשבנו ששירתנו תסב לו נחת רוח, אך להפתעתנו עצר אותנו הרב – "לא כך שרים". לא הבנו מה אינו כשורה בשירתנו.

התחיל הרב לשיר: "ליבי ובשרי ירננו לא-ל חי", הרב לא היה זמר אך כששר, ראינו כיצד כל כולו חש בהזדהות עם המילים. כשסיים אמר – "כך שרים! כאשר שרים יליבי ובשרי ירננו לא-ל חי, יש לחוש את הקשר והחיבור לריבוננו של עולם".

לאחר זמן, נוכחתי לדעת, שלביקורת של הרב היתה משמעות חינוכית רבה, שבנתה בי נדבך נוסף, הבנתי ששירה איננה רק סלסול בקול ערב. יש לחשוב בעומק על תוכן המלים, לחוש הזדהות עם התיבות, ולשיר ממעמקי הלב. מאז הרגשתי שגם שירתי וגם תפילתי, יש בהן יותר משמעות ועומק. משמיע ישועה עמי 439

ליקטה וערכה: שושנה רייך

**מרומם הוא האדם
בתפילה את כל היצור,**

מאחד הוא עמו

את כל היש,

מעלה את הכל,

מרומם את הכל,

למקור הברכה

למקור החיים.

(עולת ראיה ההקדמה)

התפילה מוציאה

לפועל

את הכמוס בעמקי

הנשמה,

כפי טהרתו הפנימית

של האדם

כן גדולה עמקות

התפילה ועוצם בטויה.

הרב מ"צ נריה

הפנקס הפתוח עמי 32

מגד ירחים

עלון חודשי בהוצאת "בית הרב"

רח' הרב קוק 9 ת.ד. 6275, ירושלים 91062

טל: 02-6232560, פקס: 02-6242908

betharav@zahav.net.il www.moreshet.co.il/beit-harav

ניתן לקרוא את העלון "מגד ירחים" גם באתר: www.yeshiva.org.il

עיצוב גרפי: ש. יוסטמן

עריכה: שושנה רייך